

reix a l'Orde de Calatrava si aconseguí assegurar-se'n contra els moros, i després apareix en docs. de 1287, 1349 etc. (Matias Pallarès, *Bol. Hi. Geogr. B-Arag.* 1, 32-34). En els Ports de Tortosa prohibeixen «tallar fusta --- en la *Mola* de Catí --- segons que serà mollonada» (*BABL* XI, 410): «lo --- infant En Pere --- s trobà ab los moros --- a la canal d'Alcoi, e desconfi-los --- e sí-s pensaren que faessen ajust en un fort castell --- qui ha nom Muntesa --- e l Sr. Infant --- lexà-hi ajustar grans gents; e --- abans que jorn fos, ell ho entorn del castell e de la *mola*, ab grans gents de peu --- e assetjà lo dit loc de Muntesa», Muntaner, fets de c. 1254 (*Casac.* 1, 33.3, § 10).

Avui hi ha grans muntanyes amb el nom de *mola* a totes les terres de la llengua: n'hi ha moltes a les Corberes, començant per la del Castell d'Òpol (< *OPPIDUM*), al qual es puja per la forta esgraonada del *Pas de la Mola* (1960); la gegantesca *Mola de Lord* (< ibèr. ILORDE-) damunt Sant Llorenç dels Piteus; la *Mola* de Sant Llorenç del Munt en el Vallès; les nombroses de Ribagorça i Flamicell (damunt Llaguarres, damunt Erinyà etc.); les de la Serra de Prades i Montsant i la *Mola* de Colldejou.

Freqüència damunt de totes, a les innombrables dels sistemes ibèric i valencià: en els Ports de Besoit i Tortosa ja n'hi deu haver una trentena (com la citada de Catí, la de Maclac, del Boix, Marturi, Serrissola, Joca, Erossa, Carlares, Besoit), entre *moles* i *moletes*; la famosíssima *Mola* d'Ares, i tantes que hi ha a les valls de la Marina i de Xàtiva —a Vallada distingeixen entre *mola*, *moleta* i *remola*, totes tres més o menys circulars, i cuirassades de rocasses o cingleres, 1962— a les Serres d'Aitana, Petrer i Mariola. I tanmateix no s'hi queden curtes les Illes: ja només entorn de Calvià i del colossal Galatzó, tenim *Ses Moles Rotges*, *Sa Mola de Valldurgent*, *Sa Mola de Son Vic Nou*, *Sa Moleta des Moros*, *Es Moletó des Puig* i *Es Moletó de S'Esclop* (< *SCRUPUS* 'rocalla'); la *Mola* de Formentera, la *Mola* del Port de Maó. S'estengué al castellà del S. XIII, almenys el d'Aragó (o de Lleó?): «cerro escarpado y con cima plana», *Li. de Alex.*, 1911b).

La grandària d'una altra *mola* queda a mig camí: més gran que una *mola* de molí, ho és molt menys que una de cingleres: un carreu de muralla o de gran edifici és una *mola* a Montesquiú d'Albera, on alguns en lloc de *mola* ho diuen aglutinat *amola*; d'on ve que en aquells vessants de rocam hi ha indrets anomenats amb els collectius *Les Moleres* i *Els Amolars* (*alz amulàs*), 1960; en carregaven de vegades les naus antigues, per a construccions o per a treballs més delicats, com el del coral, en què ens tornem a acostar a la màquina de moltura: «no sia lícit a patró de nau --- carregar o aportar per a traure fora del dit Principat --- pedres o *moles* aptes a obrar corals ---», en una disposició de 1481 anexa al *Consolat de Mar* (ed. Moliné, 234).

D'aquí el collectiu *molar* (*molá*): mot típic sobretot de Ribagorça en sentit ampli, però d'enlloc tant com de les altres riberes de la Vall de Bof: és una superfície d'alta muntanya, més aviat planera i gran, però cober-

ta d'enormes moles o lloses de roca: és comparable a una tartera, però amb la diferència que aquesta és en pendent i la pedra del molar és «pedra viva» i més gran encara que la d'un tarter: són, doncs, generalment grans banquetes granítiques o marmòries: *Les Llastres de la Morta* ja no són *molar* perquè hi ha fort pendent, però sí el *Molar de l'Estany de la Llosa*, els de *Culieta*, de Sarradé de Dalt, o per amunt d'Estany Gémena (1935, 1953 ---).

Aquest derivat és un mot antiquíssim: «in casales, in terris, in vinneis, in ortis, in cannamares, in *mularis* ---», doc. d'Alaó de l'any 981 (Abadal, *Comtats de Pall. i Ribag.*, n.º 264). Altrament segueix a les valls de més a l'O.: car les muntanyes de Senet de Barravés són plenes de *molás* (1957); i a Benasc, pujant a la Renclusa, em signaven al lluny «aquells *molás*», mentre que en el *Lucero* de Benasc ho llegeixo com a adjectiu *pedra molar* en un doc. de 1531 (1965). I segueix Ribagorçana avall a totes dues riberes, car a Torre de Baró anoto el *Molar de Garató* (que el mapa IGC corromp en *Mola Granilo*) a la confluència de dos barrancs, i en el terme de Castissent en compto sis: des de la *Font dels molás* sota el Mas de Ciutat i els de la *Coma del Gall* en el Mas de Faro; fins al *Molá de l'Agustina* ja a l'entrada del congost de Bonremei (1957). Val a dir que en alguns es redueix la grandària i ho prenen individualment, almenys pel Pallars, car un *molá* o uns *moláns* són grans palets de riu a Estaon de Cardós (1934). Per al menorquí (*a*)*moló*, que és improbable, però no impossible, que sigui derivat de *mola*, veg. la nota 5 de l'article MAÓ.

Hi ha encara d'altres denominacions basades en la comparació amb la gran massa arrodonida d'una *mola* de molí: *fer la mola* amb la corda de l'art 'anar deixant la enrocada en terra a la platja a mesura que 'treuen' o eixauguen aquella gran xarxa' (StPol de Mar, nota de P. Coromines, 1932:4 el *DAG*. (§ 7) dóna cites de *mola de corda* i *palomera en mola* en tres docs. de les Drassanes de Bna. de 1331-1467. Una *mola de peix* 'bandada de peixos d'una mateixa espècie que avança en massa': cosa que he sentit molt sovint a tota la costa de Llevant (St. Pol, 1928 ---) i a totes les costes continentals i de Mall. («de sabogues en van trobar una *molá*», Cala Ratjada, 1969) i Eiv. (1963): *DAG*, § 3; «una gran *mola* de sardina guspirejava a flor d'aigua», Ruyra (*El Rem de Trenta-Quatre*, 1902 = *Pinya d. R.* II, 44); «flairà a estribord i va dir que --- agafàriem peix --- venia contra nosaltres una *mola* de peix, que no es veia, però que despatia una aspra ferum de maresc», Coromines (*J. de St. Pol*, O. C., 806b39).

DERIV.: *Molada* 'quantitat d'olives etc. que es mol d'una vegada': un veí de Massalió donava «60 *moladas* de oliva» per a l'ermita de St. Cristòfol de Calaceit (*BolHiGeogr. B-Arag.* 1, 169); 'mola grossa de peix' i per a l'acc. antiga 'classe de roba de dol o burella' [1432, *DAG*.], veg. l'assaig d'explicació semàntica suggerit a l'ordre alfabètic. *Molador*; *moladora*. *Moladura* (cf. supra). *Molar*, V. supra. *Molari*. *Molassa*. *Molat*. *Moler* 'picapedrer', 'piquer de pedrera' [1354]: «nos trametets cent quintars de estopa de calafats e